

הרב שלמה קלירס

ירושלים תובב"א
מח"ס מלאכת שלמה

בענין משלוח מנות ומסתעף לענין מצוה בו יותר מבשלוחו והאם בעשה מצוה ע"י שליח יש ענין לחזור ולעשות מעשה המצוה ע"י עצמו

סי' ר"ד ר"ז, ומעולם תמיהני שלא הביאו בזה פלוגתת ב"י ודרכי משה בסי' תרצ"ה, דהב"י נראה דס"ל דמשלוח הוי דוקא ובעינן דוקא ע"י שליח ודרכי משה לא ס"ל כן.

בגמ' (מגילה ז:): אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופי' הר"ן הוו מחלפי סעודתייהו להדדי לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחים כל אחד סעודתם זה לזה. ובס' דבר אברהם (ח"א סי' י"ג אות ד) כ' באחד מספרי זמננו דייק מד' הר"ן למה הוצרך להוסיף על ד' הש"ס שהיו שולחים כל אחד סעודתם זל"ז, דלד' הש"ס י"ל שהיו מחליפים בעצמם, וחידש דמוכח דסובר הר"ן דבעינן שישלח המנות ע"י שליח דוקא כדכתיב ומשלוח מנות, ואם מוסר בעצמו המנות לרעהו לא יצא. וכ' ע"ז הדבר אברהם, ודבריו קלושים הם לענ"ד שאין בדקדוק קל כזה בד' הר"ן כדי הוכחה לחידוש גדול כזה. ולענ"ד אף ברמב"ם (פ"ב ממגילה הט"ו) מדויק כן, שכ' חייב אדם לשלוח וכו', ואם אין לו מחליף עם חבירו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו, וכ"ה בשו"ע, הרי פירש האיך מחליפים ע"י ששולחים זל"ז.

ובשו"ת נחלת בנימין (סי' קל"ו) כ', מעכ"ת יצא לחקור אם יוצאין משלוח מנות בנתינה מיד ליד, או דוקא ע"י שליח, ומפשט הכתוב משמע דוקא ע"י שליחות מדלא כייל להדדי בלשון נתינת מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וממילא יהא מוכח דיוצא ע"י שליח כמו במתנות לאביונים דשלוחו של אדם כמותו. ולא שייך לומר מצוה בו יותר

כ' המ"ב (סי' תרצ"ה סקי"ח) בתשובת בנין ציון (סי' מ"ד) נסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח אי יוצא כיון דכתיב "ומשלוח" נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות. ויעוי' בבנין ציון שהוסיף ותמהתי שלא ראיתי לפוסקים שהעירו ע"ז, אבל י"ל כיון דב' טעמים דשילוח מנות שכתבתי לעיל שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו לכן יוצא גם בזה, ומה דכתיב לשון שליחות הוא להורות דבשילוח לבד יצא אפי' אין חבירו רוצה לקבל, ולכן לא הזכירו הפוסקים איסור נתינה בעצמו, ומ"מ אולי לכתחילה טוב יותר לשלוח המנות ע"י אחר.

ובס' יפה ללב (תרצ"ה, סקי"ט) אחר שהביא ד' הבנין ציון כ', נ"ל שהדין עמו דבקרוא ובפוסקים בדין מנות לא הזכירו רק לשון שלוח, ובכך מה ששמעתי על חד מרבנן המתחסד עם קונו דעביד עובדא בנפשיה להיות מביא בעצמו ונותן אל רעהו לקיים מצוה בו, נמצא חומרו קולו, דבדבר הזה לפי הנראה מן הכתוב ומדברי הפוסקים צריך ע"י שליח ולא ע"י עצמו. הנה מצדד היפה ללב שישלח דוקא ע"י שליח. אמנם הבנין ציון נראה דמצדד להיפך, שכ' דב' הטעמים דמשלוח מנות שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו ולכן יוצא גם ע"י עצמו, ומה דכתוב לשון שלוח מפרש שבא ללמד ענין אחר, ורק סיים אולי לכתחילה טוב יותר לשלוח ע"י אחר, והיינו כדי לצאת מכל חשש אולי כן בעינן דוקא שליח.

ובשו"ת מהרי"ן דושינסקיא (ח"ב סי' ד אות ג) כ' ובהא דמשלוח מנות חקר בזה בס' בנין ציון (סי' מ"ד), ועי' גם בתשו' מהרי"א

ועכ"פ הן לד' הנחלת בנימין והן ע"פ השינוי, אין לדייק מד' הרמב"ם והר"ן מדפי' זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה, ולא כ' זה נותן לזה וזה נותן לזה, דבעינן דוקא ע"י שליח, די"ל דפי' כן לומר דצריך לשלוח אל המקבל לאפוקי שהמקבל בא בבית הנותן. ועפ"ז מיושב תמיהת המהרי"ן דושינסקיא הנ"ל.

וכן באשל אברהם (בוטשאטש, שם) כ' דלאו דוקא ע"י שליח רק כשנותן מיד ליד עדיף טפי, וכ' כמה טעמים להכריח כן דלאו דוקא ע"י שליח, דלא מצינו שיהא שלוחו עדיף מגופו, וכהכלל דמידי דהוא לא מצי עביד לא מצי עביד שליח. ואילו היה מצות משלוח מנות דוקא ע"י שליח ולא ע"י עצמו היה כלל זה בטל, שהרי מצינו להדיא מה דאיהו לא מצי עביד ושליח מצי עביד. ועוד דאף דגבי מתנות לאביונים יש סברא שיהי' ע"י שליח עדיף וכו', גבי משלוח מנות לרעהו אין סברא כלל שיהי' ע"י שליח עדיף. וכן לשון של מחלפי סעודתייהו אהדדי משמע שלא ע"י שליח ומ"מ י"ח משלוח מנות בזה. ועל מש"כ "ומשלוח" כ' בתוך ד' והשליחות הוא לקולא שלא יצטרך להושיט בעצמו מצד מצוה בו יותר מבשלוחו.

והנה מש"כ והשליחות הוא לקולא שלא יצטרך להושיט בעצמו מצד מצוה בו יותר מבשלוחו, כ"כ גם בשו"ת מהרי"א (או"ח סי' ר"ז) דקרא נקט לשון משלוח לרבותא, דאע"ג דבכ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו, קמ"ל קרא דבכאן שלוחו שוה ממש כמו ע"י עצמו. וצ"ב מאי גריעא מצוה זו מבכ"מ למה לא יהא בה הך כללא דבכל המצוות דמצוה בו יותר. ואפשר דסברי כמ"ש בס' פתח הדביר (סי' רס"ג אות ג) דהיכא דהמצוה היא בממונו של המשלח ליכא משום מצוה בו, ונראה הב"י כיון דשותף הוא בגוף קיום המצוה מה שמקיימה בממונו, וא"כ הכא דהמצוה היא נתינת מנות והן של המשלח אין בזה דין דמצוה בו. אך מש"כ תחילה דלאו דוקא ע"י

מבשלוחו, או כל מה דאיהו לא מצי עביד וכו', דכך תקנ"ח דוקא ע"י שליח. והביא שכבר דרכו בזה הראשונים בפ"י על האי עובדא דמחלפי סעודתייהו להדדי, דרש"י פי' זה אוכל עם זה בשנה זו ובשנה שניה סועד חבירו עמו, והב"י (תרצ"ה) הק' האיך היו מקיימים משלוח מנות, ותי' הדרכי משה דרש"י ס"ל דמשלוח לאו דוקא, והר"ן והרמב"ם פי' שהיו שולחים כאו"א סעודתו לחבירו, א"כ נראה דסוברים דמשלוח דוקא. עכ"ל והאריך במכתבו. והשיב הנחלת בנימין הנה אין רא"י לענ"ד מפלוגתת הראשונים למה שנסתפק מעכ"ת, אם יוצא מ"מ בנתינה מיד ליד או דוקא ע"י שליח כלשון הקרא, דמש"כ הד"מ דרש"י ס"ל משלוח לאו דוקא ור"ן ורמב"ם ס"ל משלוח דוקא, אין הכוונה אם למעט נתינה מיד ליד או להרבות אפי' נתינה מיד ליד, אלא תוכן הפלוגתא אם צריך להיות ניכר דמקיים המצוה דמ"מ, דהר"ן סובר דצריך לשלוח לרעהו כדי שיאכל בביתו, ולא מהני אם סועד על שולחן חבירו, ובאמת אם נותן המנות מיד ליד והוא אוכל בביתו ודאי יוצא, וגם זה בכלל מ"מ כשאוכל המקבל את המנות בביתו ולא בשולחן ובבית הנותן, ורש"י ס"ל אפי' סועד על שולחן הנותן ואפי' שאינו ניכר קיום המצוה בפרטות מ"מ יוצא, דמשלוח לביתו לאו דוקא, ולכו"ע בנותן מיד ליד והולך המקבל המנות לביתו יצא וזה פשוט. עכ"ל. הנה חידש חידוש גדול, די"א דצריך להיות ניכר שמקיים המצוה, וגם תימה, דנמצא דהנותן בנתינתו עדיין לא קיים המצוה ותלוי הוא במעשה המקבל אם אוכל הוא בבית הנותן או מוליך לביתו. וי"ל עפ"ד בשינוי, דהפלוגתא היא בכתוב ומשלוח, אם הכוונה היא שצריך לשלוח המנות אל המקבל, ואה"נ גם אם הולך הנותן למקבל ונותן מידו לידו שפיר, וכן לא שנא היכן יאכלם אח"כ המקבל, ולאפוקי אם בא המקבל אל המנות דלא, והכל תלוי בנותן אם מביא המנות למקבל או מביא המקבל למנות. או דלא שנא.

שליח רק כשנותן מיד ליד עדיף טפי, צ"ב מאיזה טעם עדיף.

ובשו"ת שלמת חיים (להגרי"ח זוננפלד, סי' שע"ח) כ' ג"כ דלא בעינן ע"י שליחות דוקא, ודכתיב ומשלוח נראה הגם שבכל המצוות מצוה בו יותר מבשלוחו, כאן לכתחילה תיקנו שיוכל לעשות ע"י שליח, כדי שלא יתבטל בעצמו ממצות שמחת הפורים, אבל אם רוצה לעשות בעצמו אין בזה קפידא, ואם יודע שיעשה בזה נחת רוח יותר לרעהו תבוא עליו ברכה. ולכאורה תימה מ"ש מתנות לאביונים דלא חששו שאם יקיים בעצמו שמא יתבטל ממצות שמחת הפורים. ואולי משום דבמתנות לאביונים בלא"ה יש סברא דע"י שליח עדיף כמ"ש באש"א שם. והנה לפ"ד יש לבאר מש"כ האש"א דכשנותן מיד ליד עדיף טפי, משום שבזה סתמא עושה נחת רוח יותר לרעהו. וכן ראיתי בס' יד בפורים בשם החזו"א שאפשר לקיים מצות משלוח מנות בעצמו. וכן הביא בס' אשרי האישי (או"ח ג עמ' שיג) מס' הלכות פורים בשם הגרי"ש אלישיב דלמעשה מקילינן בזה שאין צריך לשלוח ע"י שליח.

והנה הגם דחבר אחרונים כ', דיש לפרש מה דכתיב ומשלוח לומר דהכא אין מצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ בפשטות נראה, דאם לא נאמר כאן דין מיוחד דבעינן דוקא ע"י שליח אלא ה"ה דיכול בעצמו, שפיר י"ל דעדיף ע"י עצמו דמצוה בו יותר מבשלוחו. ומה דכתיב ומשלוח י"ל כמ"ש הבנין ציון להורות דבשילוח לבד יצא אפי' אין חבירו רוצה לקבל, וכפי שנפסק ברמ"א. אכן במ"ב (תרצ"ה, סקכ"ד) הביא על מה דפסק הרמ"א אם שולח לרעהו והוא אינו רוצה לקבל או מוחל לו יצא, דהפ"ח חולק ע"ז וכן החת"ס מתמה ע"ז. א"כ לא ס"ל לפרש ומשלוח כהבני ציון. מ"מ י"ל דהכתוב בא להורות דא"י מצוה שבגופו כמשתה ושמחה וכקריאת המגילה, שאין יכול לעשות שליח שישמע במקומו ושיעשה משתה במקומו. א"נ יש

לפרש עפ"ד החת"ס (גיטין כב: באד"ה והא לאו), שכ' ודע כל מה שאמרו חז"ל פלוני בר שליחות או אינו בר שליחות היינו ר"ל בר שליחות כמותו או אינו בר שליחות כמותו, אבל שליח אפי' קוף יכול להיות שליח אלא שאינו כמותו, נפק"מ היכא שהקפידה תורה שהבע"ד בעצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוה כמו עצמו, לזה בעי' דין שליחות דאל"ה לא הוה כמותו, אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות זה סגי' אפי' ע"י קוף וכל הפסולים. עכ"ל. ועפ"ד יש לפרש, שאם היה כתוב ונתנת מנות, היינו מצריכין דוקא שליח כשר שיש בו דין שליחות של כמותו, ולהכי כתיב ומשלוח להורות דסגי' בשליח כל דהו אף שאין בו דין של כמותו. וכן יש לפרש כפי' הנחלת בנימין הנ"ל. ועוד נתן טעם נוסף בנחלת בנימין (שם) אמאי כתיב ומשלוח ולא כ"ל הקרא להרדי נתנת מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, להודיע שיש חילוק ביניהם, במתנות לאביונים מצוה מן המובחר אם העני המקבל אינו יודע מי הוא הנותן (כמבואר בצדקה בגמ' כתובות ס"ז), אבל במ"מ לפי הסברא נראה דאינו יוצא באופן זה כיון דעיקר כוונת המצוה להרבות אהבה ואחוה וריעות ע"י בב"ח תרצ"ה, א"כ צריכים להיות מכירים זה את זה ומתוך כך נתרבה השמחה ואהבה ביניהם. עכ"ל. ולעולם הוי מצוה ככל המצוות שמצוה בו יותר מבשלוחו, וכפי שנהג חד מרבנן להביא בעצמו מהאי טעמא כמוכא ביפה ללב.

ויל"ע, אם אחר שעשה מצוה ע"י שליח, האם שייך לחזור ולעשות מעשה המצוה ולקיים בזה את המצוה בו יותר מבשלוחו שחיסר בתחילה, או דאחר שנתקיים כבר המצוה כיון דאת המצוה אין מקיים עוד לא שייך לקיים את המצוה בו. דב"ז נחלקו בו ראשוני האחרונים.

בשו"ת הריב"ש (סי' ת"ח) נשאל על המנהג שהיו מקדשין ע"י שליח ובשעת החופה חוזרין ומקדשין ע"י עצמן וחוזרין ג"כ

גמורה היתה וכבר בירך ואיך יחזור ויברך. עכ"ל. מבואר בד' דכ' רק שאין לברך שהרי מקודשת גמורה וכבר בירך ואיך יחזור ויברך, אבל לא תמה איך יחזור ויקדש דמה יש לקדש כלל אחר דכבר מקודשת גמורה, וה"ט כמש"כ משום דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוהו, לכך יש מקום לחזור ולקדש הוא בעצמו למצוה מן המוכחר. והיינו דשייך לעשות מעשה המצוה שוב ולהשלים בכך החסרון של מצוה בו יותר. וכ"נ מד' הב"ח (או"ח רסג לענין נר שבת), דאף בקיים המצוה ע"י שליח מ"מ יש הידור לחזור ולקיים בעצמו. דכ' דאם האיש אינו רוצה להניח לאשתו להדליק ולברך אלא רוצה להדליק בעצמו ולברך משום דמצוה בו יותר מבשלוהו כדאמרין בר"פ האיש מקדש, אין ביד האיש לדחות את אשתו ממצוה זו אלא כיון דהנשים מוזהרות בו יותר תדליק היא ותברך ולא הוא, ואפשר דכדי שגם האיש יקיים מצות הדלקה בעצמו נוהגים לעשות עוד נר וכו' ומדליקו האיש בבית הכנסת. אלמא דאף דקיים המצוה במה שהדליקה האשה, נהגו שחזור ומדליק לקיים המצוה דמצוה בו. ובשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (סי' תלב) כ', ומה שנוהגים לחזור ולקדש מי שקידש ע"י שליח, נ"ל משום מצוה בו יותר מבשלוהו, מיהו רוב העולם אין נוהגים כן. עכ"ל. [וכ"נ לדייק מד' המרדכי (קידושין מא.) שכ' בשם הגה"ה מי שקדש ע"י שליח לא יקדש פעם אחרת בשעת חופה שלא להוציא לעז על קידושין הראשונים שהעולם יאמרו אין קדושי שליח כלום ואתו למישרי אשת איש. ולכאורה נראה דאם היה חסר כל משמעות וטעם לחזור ולקדש בעצמו, לא היה צורך לשלול דב"ז, אלא אדרבה כיון שיש להדר גם אחר שקיים המצוה לשוב ולקיים המצוה בעצמו, בא לומר דבזה אין לנהוג כן]. (והנה דעת התשב"ץ וסייעתו הן חידוש גדול ששייך לקיים ההידור מצוה אחר שכבר קיים המצוה, אכן מצינו כיוצ"ב בב"י (או"ח סוס"י תרצ) שכ' בשם שבלי הלקט שכשהחזן קורא את המגילה

לברך ברכת אירוסין, ורוב החכמים אשר שם מלמדין אותן שלא לברך, ותמה ע"ז השואל דכיון דמתחילה ע"י שליח ועתה ע"י עצמן אין כאן ברכה לבטלה שהרי מצוה בו יותר מבשלוהו. והוסיף שהחכם רבי וידאל אפרים זצ"ל אמר לו, כי הראב"ד כ' בהלכותיו, כי המקדש אשה ע"י שליח צריך לקדשה פעם שניה בידו ממה שאמרו חז"ל בפ' האיש מקדש מצוה בו יותר מבשלוהו, אמנם שלא להוציא ש"ש לבטלה שהמברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא צוה שלא להזכיר ש"ש בברכה. והשיב הריב"ש החכמים ההם המונעים מלברך יפה הן עושין שכיון שאינו חייב לחזור לקדש הדבר ברור שאינו מברך שהרי מברך ברכה שאינה צריכה. ואח"כ הוסיף ובודאי שבנידון זה לחזור ולקדש אין כאן מצוה כלל, ומה שאמר לך ה"ר וידאל אפרים ז"ל שהראב"ד כ' בהלכותיו וכו', תמיהני פה קדוש כמו הראב"ד ז"ל איך יאמר דבר זה, כי לא אמרו אלא כשבא לקדשה בתחילה מצוה לקדשה בו מבשלוהו, אבל אחר שנתקדשה ע"י שלוחו, מעתה כבר היא מקודשת לו גמורה ומה מצוה היא לחזור ולקדש ארוסתו, ואין זה כי אם פעל הבטלה ויגיעה לריק. עכ"ל. הרי כ' בסיום ד' דרק מתחילה קודם קיום המצוה יש מצוה בו יותר מבשלוהו, אבל אחר שקיים המצוה לא שייך תו לקיים את המצוה בו. וכ"נ מד' מהרש"ל (הובא בט"ז או"ח תרע"ז סק"א) שכ', אכסנאי הנשוי אם הוא יודע בבירור שאשתו מדלקת עליו אין לו להדליק. ואם אחר שקיים המצוה שייך עוד לקיים ההידור דמצוה בו, אמאי לא ידליק (בלא ברכה), אע"כ סבר דל"ש לקיים רק ההידור דמצוה בו יותר מבשלוהו.

אכן בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סוס"י ע"ד) כ', היכא שנתקדשה ע"י שליח משום דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוהו אז אפשר להקל בכך לקדש הוא בעצמו למצוה מן המוכחר ולברך פעם שניה ברכת אירוסין, זה אפשר להקל, ואפ"ה נראה שאין לברך כלל, שהרי מקודשת

א', ישלח ע"י שליח ובוזה יצא מכל חשש, ומה טוב אם יהי שליח בשכר די"א דבהכי מקיים גם את המעלה דמצוה בו, וכמבואר בענין הקודם. ואם שולח יותר וכמש"כ הרמב"ם (פ"ב ממגילה הט"ו) והשו"ע (תרצ"ה, ד) וכל המרבה לשלוח לריעים משובח, והיינו שאין זה מצוה אבל משובח, והטעם כמש"כ הערוך השולחן (תרצ"ה, ט"ו) שעיי"ז מרבה השמחה, והכי נהוג עלמא ששולחים יותר מלאחד, היותר טוב שאת המשלוח הראשון יתן בעצמו והבא אחריו ע"י שליח, ואז ממנ"פ אם אפשר לקיים גם בעצמו הרי קיים מן המובחר דמצוה בו יותר, ואי לא יוצא בבא אחריו. ועכ"פ גם אם שלח הראשון ע"י שליח, יראה לשלוח גם ע"י עצמו, דלדעת התשב"ץ וסייעתו עדיין יכול להשלים את המעלה שמצוה בו יותר מבשלוחו.

צריכין הציבור לשתוק ולכוין דעתם בקריאתו ואסור להם לקרות עמו במגילות שאינן כתובות בגליון דכיון שאינן כתובות כתיקונן הו"ל כקורא ע"פ וכן הפסוקים שנהגו הציבור לענות כולם יחד הקורא חוזר עליהם וקורא מתוך הספר לפי שבקריאת הציבור לא יצאו ידי חובתם שהרי קראו אותם ע"פ, וכן המנהג. וכ' הב"י ואע"ג דתניא השמיט בה הסופר פסוקים וקראה ע"פ יצא הני מילי בדיעבד אבל לכתחילה צריך לקרותה כולה מן הכתב. נמצא שאע"פ שכבר יצאו הציבור ידי חובתם עכ"פ בדיעבד כאשר קראו פסוק האחרון, וכבר קיימו המצוה, מ"מ צריך החזן לחזור ולקרותו מתוך הכתב ויוצאים יד"ח את הלכתחילה. ואפשר לחלק בין הנידונים, וכ"ד הריב"ש).

העולה מכל האמור, דאם שולח רק לאדם

לבוא לידי הכרה שהישועה היא רק מהשי"ת

...ולפיכך אמרו שחייב אדם לבסומי ביומא דפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז, ב) כלומר כי כאשר אדם מגיע למדה זאת אין לו שום עזר כלל כי לא ידע דבר ואין לו יכולת וכך ישראל באותו שעה לא היה העזר והתשועה דבר מה מצד עצמם רק מן הש"י היתה הישועה הזאת לגמרי והיה כאיש אשר לא ידע דבר שאין לו תשועה מצד עצמו כלל כך הוא פירש זה.

(אור חדש עמוד קלה)

שמחת היין תביא לידי עבודת ה'

והנה כבר פירשתי אמרם (מגילה דף ז' [ע"ב]) חייב אדם לבסומי בפוריא וכי וכבר צווחו בו קמאי דקמאי כי הוא יוצא מגדר השכל. וכבר אמרתי בזה אשתקד, ועכשיו אני משנה קצת, דהנה אם נשתה בקלות ולא נקיים וגילו ברעדה (תהלים ב יא), אם כן אדרבה אז נתעורר החטא הקדום, ואנחנו צריכין להתרצות במה שחטאנו (עיין תנחומא בשלח סי' כ"ד), והבן. ואם כן נתקיים גזירתו באמת שהוא מחטאי, ואם כן ההבדל נתראה בגלוי וחייב לבסומי, היינו לא להשתכר רק לבסומי, כדי שעל ידי שמחת היין יבא לעבודת ה' ובמה שחטאנו נתקן, עד דלא ידע, ר"ל באופן דלא ידע וניכר בפועל, רק שנידן במחשבה אשר חושב, והבן זה כי נכון הוא בס"ד, ר"ל אבל לא שיהיה קלות ראש על ידו, כי אז נתעורר חטא הקדום ואם כן ניכר בפועל, והבן זה כי נכון הוא מאד ואמת בס"ד ורבה הוא להבין דברי חכמים וחידותם.

(ישמח משה פרשת תרומה)